

Thmesuomi

Mies vailla menneisyyttä

Ohjaus Aki Kaurismäki

Suomi, 2002, K7, 97 min.

Aki Kaurismäki ei ole kiinnostunut rikkaista, kauniista tai voimakkaista hahmoista. Sen sijaan hänet tunnetaan elämän laitapuolen kulkijoiden kuvaajana. Kaurismäki on sanonut, että Suomessa on liian usein unohdettu tehdä elokuvia esimerkiksi työttömistä ja muista yhteiskunnan vähäosaisista.

Mies vailla menneisyyttä on tehty 2000-luvun alussa, mutta visuaalisesti sen maailma muistuttaa 1950- tai 60-luvun Suomea. Lavastus, puvustus, murretut värit ja Timo Salmisen kuvaus vahvistavat kaihoisaa tunnelmaa. Kaurismäki myös vastustaa uutta, digitaalista elokuvatekniikkaa ja puolustaa filmin käyttöä.

Aki Kaurismäki on nostalgikko, joka kaipaa menneiden vuosikymmenten yksinkertaista elämänrytmiä ja vahvoja arvoja. Elokuvan päähenkilö menettää alussa muistinsa ja samalla menneisyytensä. Hän alkaa rakentaa elämään puhtaalta pöydältä ja löytää köyhien ihmisten yhteisön, jossa kaikki auttavat toisiaan. Vaikka elokuvan henkilöt eivät jatkuvasti ilmaise tunteitaan kiihkeästi, on tarinan ytimessä läheisistä välittäminen ja yhteenkuuluvuus.

Alla olevat tehtävät on tarkoitettu tehtäviksi elokuvan katsomisen jälkeen. Niitä on helppo muokata opettajan ja ryhmän toiveiden mukaan. Tehtävistä voi keskustella yhdessä ryhmän kanssa, mutta niitä voi tehdä myös yksin, pareittain tai ryhmissä. Monet tehtävät voi tehdä suullisesti tai kirjallisesti, ja ne sopivat myös koetehtäviksi.

ALKUKOHTAUS KUVISTA SANOIKSI

Elokuvan alkukohtauksessa ohjaaja Aki Kaurismäki kertoo tarinaa enemmän kuvien ja äänen kuin sanojen avulla. Tuntematon mies saapuu junalla Helsinkiin. Puistossa hänet hakataan henkivieveriin ja hän raahautuu verisenä Rautatieaseman vessaan. Sieltä mies joutuu sairaalaan, josta hän lopuksi pakenee muistinsa menettäneenä. Repliikejä eli vuorosanoja ei juuri ole.

Muuntakaa elokuvan alkujakso suomenkieliseksi novelliksi. Tarkoitus ei ole kirjoittaa tapahtumia mekaanisesti muistiin, vaan yrittää välittää elokuvan tunnelma mahdollisimman elävästi. Voitte tarvittaessa katsoa alkukohtauksen uudestaan. Lukekaa lopuksi kuvauksenne ääneen. Yrittäkää tulkita tekstiä niin, että tunnelma välittyy mahdollisimman voimakkaasti.

KOHTAUKSIA

- Mikä oli mielestänne elokuvan koskettavin kohtaus? Miksi?
- Mikä kohtaus pelotti?
- Mikä kohtaus oli hauskin?
- Mitä kohtausta ette täysin ymmärtäneet?
- Mitä loppukohtaus tarkoitti? Mitä miehelle ja Irmalle tapahtuu loppukohtauksen jälkeen?

HENKILÖT

Elokuvan päähenkilöt ovat nimetön mies (myöhemmin Jaakko Antero Lujanen), Irma, Nieminen ja Kaisa Nieminen. Lisäksi tarinassa on lukuisia sivuhenkilöitä.

- Pohtikaa, keneen henkilöistä on helpointa samaistua? Miksi?
- Kuvailkaa kutakin neljästä päähenkilöstä suullisesti tai kirjallisesti. Mainitkaa ainakin henkilöiden ulkonäkö, luonne, käytös ja tyypilliset ilmaisut. Mitkä asiat ovat heille tärkeitä?
- Kuka oli kiinnostavin sivuhenkilö? Miksi?

SANO SE SELVÄSTI

Yksi Aki Kaurismäen elokuvien erityispiirre on pidättyväinen näyttelemistyyli ja erikoinen replikointi. Dialogia on yleensä melko vähän, ja se muistuttaa kirjakieltä.

- Työskennelkää pareittain tai pienissä ryhmissä. Kirjoittakaa ensin lyhyt keskustelu (10–15 repliikkiä) itsellenne luotevalla suomen kielellä ja muuntakaa se sitten Kaurismäen kielelle. Voitte kirjoittaa tekstin myös suoraan ”kaurismäeksi”, jos se tuntuu helpommalta.
- Esittäkää keskustelut lopuksi koko luokalle.
- Pohtikaa lopuksi, miltä tuntuu puhua tyyliä dialogia.

SINÄ JA TE

Vanhan suomalaisen tavan mukaan tuntemattomia ja vanhempia ihmisiä teititellään, vaikka nykyisin sinuttelu onkin yleistä. Myös elokuvassa lähes kaikki tervehtivät toisiaan kättelemällä, sanomalla päivää ja teitittelemällä.

- Keskustelkaa toistenne kanssa ensin sinutteleamalla ja sitten teitittelemällä. Valitkaa jokin helppo aihe kuten läksyt tai sää.
- Kumpi on luontevampaa?
- Keitä teitittelisitte itse arkielämässä?
- Onko omissa kotikielissä eroa teitittelyn ja sinuttelun välillä?

Lisätietoa teitittelystä löytyy muun muassa Wikipediasta: <https://fi.wikipedia.org/wiki/Teitittely>.

SEURUSTELUA

Elokuvan mies ja Irma tapaavat ensin soppakeittiössä ja sitten Irman työpaikalla Pelastusarmeijassa, kun heistä tulee työovereita. Heidän suhteensa käynnistyy, kun kotimatalla mies suutelee Irmaa poskelle. Irma sanoo siihen: ”Varastit suudelman”. Ensitreffeillä keskustelu on koomista ja lopuksi istutaan sohvalla kuuntelemassa musiikkia. Kaurismäen kuvaus seurustelun alkamisesta on tehty lämpimällä huumorilla.

- Pohtikaa, millaista esimerkiksi nuorten seurustelu on todellisuudessa. Miten parisuhteet käynnistyvät ja kuinka ne etenevät?
- Ensitreffeillä Irma ja mies suutelevat. Missä vaiheessa suhdetta se on mielestänne sopivaa?
- Miten suomalaiset suhtautuvat seksiin osana seurustelua?
- Millaiset olisivat unelmatreffinne?

SUOMALAISET ARVOT – TOTTA VAI TARUA?

Usein sanotaan, että suomalaiset ovat ahkeria, rehellisiä ja sisukkaita. Ohjaaja Aki Kaurismäki tuntuu arvostavan vanhoja suomalaisia hyveitä – usein tosin hieman kieli poskessa.

- Millaisia suomalaiset ja suomalaisten arvot mielestänne ovat?
- Vastaavatko ne yleisesti toistettuja mielikuvia ja stereotyyppioita?
- Ovatko eri kansallisuudet aidosti erilaisia? Kertokaa esimerkkejä.
- Millaisia esimerkkejä elokuvissa oli suomalaisten rehellisyydestä tai muista luonteenpiirteistä?

TUNTEITA

Suomalaisia sanotaan ujoiksi ja hiljaisiksi. Monesti muualta tulleet ihmettelevät, miksi suomalaiset eivät ilmaise tunteitaan. Aki Kaurismäki ohjaa näyttelijöitään juuri tällaiseen ilmaisuun: vähän puhetta, hillittyjä ilmeitä ja rajoitettuja eleitä.

- Oliko elokuvassa koskaan vaikea tunnistaa henkilöiden tunnetiloja?
- Miettikää esimerkkejä, joissa elokuvan henkilöahmo vaikuttaa tunteettomalta, mutta todellisuudessa hän kokee vahvoja tunteita.
- Miten Kaurismäki saa eri henkilöt tuntumaan yksilöiltä, vaikka kaikkien ilmaisu on niukkaa?
- Keskustelkaa yhdessä erityisesti Irman tunteista: Millaisia tunteita hän kokee esimerkiksi elokuvan alussa, kun hän kuuntelee huoneessaan yksin musiikkia? Entä silloin kun häntä suudellaan ensimmäistä kertaa työpäivän jälkeen? Tai silloin, kun hän hyvästelee miehen ja antaa junamatkalle mukaan eväät?

ILMAISE JA PEITÄ

Testatkaa tunteiden ilmaisua ja tunnistamista. Tehtävän voi tehdä isossa ryhmässä tai pareittain. Valitkaa itsellenne jokin tunne tai olotila, kuten ilo, viha, pettymys, väsymys, kärsimättömyys tai kiinnostus. Miettikää sitten, kuinka kyseistä tilaa voisi ilmaista eleillä, ilmeillä ja sanoilla. Alkaka kerton esimerkiksi eilisestä päivästäne niin että annatte tunteiden näkyä ja kuulua. Vaihtakaa välillä ilmaisun voimakkuutta asteikolla 1–5. Millaista on esimerkiksi ärtymys voimakkuudella yksi tai voimakkuudella neljä?

ELOKUVAA SARJAKUVAN KIELELLÄ

Elokuvan katsomisen jälkeen kannattaa tutustua myös **Ankka vailla menneisyyttä** -nimiseen sarjakuva-albumiin (Sanoma, 2016, ISBN 978-951-32-4313-5). Aki Kaurismäen elokuvakäsikirjoituksen on muuttanut sarjakuvamuotoon **Kari Korhonen**. Piirroksista vastaa tunnettu italialainen ankk-artisti **Giorgio Cavazzano**.

- Mitä eroja elokuvassa ja sarjakuvassa on?
- Muistuttaako albumin maailma enemmän Suomea vai Disney-yhtiön sarjakuvien Ankkalinnaa?
- Onko elokuvan ja sarjakuvan kieli samanlaista? Mitä eroja tai yhtäläisyyksiä huomasitte?
- Jos luette tavallisesti Aku Ankka -lehtiä, voitte pohtia myös, poikkeako Ankka vailla menneisyyttä -kirjan kieli tavallisten Akkareiden kielestä.
- Piirtäkää jokin elokuvan kohtauksista sarjakuvaksi. Hahmojen ei tarvitse näyttää oikeilta, ja muutenkin voitte ottaa haluamianne vapauksia. Yrittäkää kuitenkin saada sarjikseenne vahva tunnelma.

PALKINTOMATERIAALIA

Mies vailla menneisyyttä oli Suomen Oscar-ehdokkaana parhaan vieraskielisen elokuvan kategoriassa Yhdysvaltain elokuva-akatemian palkintogaalassa maaliskuussa 2003. Ohjaaja Aki Kaurismäki kuitenkin boikotoi Yhdysvaltoja ja koko Oscar-tapahtumaa, koska USA oli hyökännyt Irakiin samassa kuussa.

- Pohtikaa, oliko Kaurismäen ratkaisu oikea.
- Millaisen kuvan elokuva antaa Suomesta? Hyvän vai huonon?
- Pitääkö elokuvantekijöiden ylipäänsä ajatella oman maansa mainetta?
- Oletteko koskaan nähnyt elokuvaa ja ihmetelleet sen välittämää kuvaa valmistusmaastaan?

TIETOA TUNNETUISTA VIERAILIJOISTA

Aki Kaurismäen elokuvien sivuhenkilöinä on usein taiteilijoita ja muita julkisuuden henkilöitä. Mies vailla menneisyyttä -elokuvassa Pelastusarmeijan laulavaa johtajatarta näyttelee laulaja **Annikki Tähti** ja juhannuksesta puhuvaa miestä elokuvaohjaaja ja -historioitsija **Peter von Bagh**. Etsikää netistä ja kirjastosta tietoja heistä ja heidän töistään. Esitelkää heidät muulle ryhmälle seinäjulisteen muodossa. Lisää tutkittavia kulttuurialan henkilöitä voitte keksiä itse, mutta sopivia ovat esimerkiksi ohjaaja **Aki Kaurismäki**, näyttelijä **Kati Outinen** ja Akin ohjaajaveli **Mika Kaurismäki**.

LAULUN SANOIN

Annikki Tähti laulaa eräässä kohtauksessa **Poutahaukat**-yhtyeen säestämänä suomalaisen tanssimusiikin ikivihreän **Pieni sydän**, jota kutsutaan joskus myös ensimmäisen säkeen mukaan nimellä **Niin pieni ihmissydän on**. Kappaleen on säveltänyt **Valto Tynniliä** (salanimellä Walter Rae) ja sanoittanut **Tatu Pekkarinen**. Sen ovat esittäneet myös muun muassa Laila Kinnunen, Reijo Taipale ja monet muut tanssiskelmän tähdet. Kappale on tango, joka kuuluu tanssipaikkojen suosituimpiin tanssilajeihin.

Etsikää netistä tai kirjastosta jokin versio Pienestä sydäimestä ja kuunnelkaa se yhdessä. Tutkikaa sitten yhdessä sanoitusta.

PIENI SYDÄN

Niin pieni ihmissydän on
Niin avara ja pohjaton
Se kätkee suuret unelmat
Ja vihan, lemmen maailmat

Riemujen rikkaus ja surujen summa
Onnekas rakkaus ja tuskakin tumma
Syömmehen pienehen mahtua voi
Onnea iloa – oi

Aatosta jaloa ja alhaista mieltä
Tuntehen paloa ja kylmyyttä sieltä
Syömmestä pienestä löytyä voi
Paljon min kohtalo soi

- Mistä laulu kertoo?
- Millaista rakkaus on sanoituksen mukaan?
- Onko sanoituksessa vaikeita tai outoja ilmaisuja?
- Mitä piditte laulusta?
- Valitkaa muita suomalaisia kappaleita, kuunnelkaa ne ja tutkikaa yhdessä sanoituksia.
- Onko suomalaisessa musiikissa tiettyjä teemoja, joita käsitellään paljon? Mitä ne ovat?

Copyright IhmeFilmi ry 2017. Tämä on IhmeSuomi-hankeeseen kuuluva oppimateriaali. Käyttäminen, muokkaaminen ja kopiointi on sallittu IhmeFilmi ry:n kanssa järjestettyjen elokuvanäytösten ja -kurssien yhteydessä. Muuhun käyttöön on pyydettävä kirjallinen lupa IhmeFilmi ry:ltä. www.ihmefilmi.fi

IhmeSuomi-hankkeen tarkoituksena on kehittää suomalaisen elokuvan käyttämistä maahanmuuttajataustaisten nuorten opetuksessa yläkouluissa ja lukioissa. Hanke keskittyy suomalaisen kulttuurin ja suomen kielen oppimiseen, mutta samalla se tarjoaa mahdollisuuden muun muassa oman identiteetin pohtimiseen.

Tehtävät on laatinut Antti Pentikäinen.

